

LESZKOVEN LÁSZLÓ

Gazdaság és magánjog – gazdasági magánjog: Kuncz Ödön munkássága tükrében

Economy and Private Law – Private Economic Law: In the Light of the Work of Ödön Kuncz

Abstract: Private economic law is the result not only of the interweaving of several disciplines but also of the merger of several “sub-disciplines”. Within this field, too, the institution of the promissory note is of particular importance, as it is a phenomenon of not only contract law but also of business and economic life, and it has created a very specific world of ideas in relation to the law of promissory notes. At the same time, economic law is based on strong moral foundations, human characteristics, and humanity. All these moral, economic, and private law foundations bind the legislator himself as well. The principles – of which the general requirement of business integrity, as the fairness of the trader towards both competitors and consumers, is of particular importance – bring into the code the minimum standards of conduct that society has formulated, accepted, and deemed to follow. The present study aims to illustrate these features of private commercial law through the work of Ödön Kuncz.

Keywords: private commercial law, promissory notes, business integrity, Ödön Kuncz

Összefoglaló: A gazdasági magánjogról nem pusztán több tudományterület, de számos „részterület” összefonódásának eredményeként beszélhetünk. E területen belül is kiemelt jelentőséggel bír a váltó intézménye, amely a kötelmi jog mellett az üzleti, gazdasági élet jelensége is, és amely egy egészen sajátos váltójogi gondolatvilágot teremtett. Ugyanakkor, a gazdasági jog erős erkölcsi alapokon nyugszik, emberi jellemzőkön, emberségen is alapszik. Mindezen erkölcsi, gazdasági és magánjogi alapok magát a jogalkotót is kötik. Az alapelvek – amelyek közül kiemelt fontossággal bír az üzleti tisztesség általános követelménye, mint a kereskedőnek mind versenytársaival, mind fogyasztókkal szemben tanúsított tisztességessége – a társadalom által megfogalmazott, elfogadott és követendőnek tartott magatartási minimumszabályokat hozzák be a kódexen belülré. Jelen tanulmány a gazdasági magánjog e sajátosságait Kuncz Ödön előtt tisztelve, munkásságán keresztül kívánja bemutatni.

Kulcsszavak: gazdasági magánjog, váltójog, üzleti tisztesség követelménye, Kuncz Ödön

1. Bevezető gondolatok

„[A]ki Kuncz Ödönt ismeri, tudja azt, hogy a jogtudományok valóságos élő enciklopédiája, ki a tudomány magaslatain éppen olyan biztonsággal jár-ke, mint a gyakorlati élet ösvényein és útjain, vezessenek azok akár egy nagy vállalat központi irodájába, akár egy megszorult kereskedő egyezkedési tárgyalásainak helyszínére.”¹ A tanulmány élére illesztett megállapítás Pető Tibortól származik, és kitűnően foglalja össze a kereskedelmi jog professzorát jellemző vonásokat. Aki végigtekint Kuncz Ödön életútján, és megkísérli számba venni műveit, hosszabb és rövidebb írásait, alighanem maga is maradéktalanul egyetért Petővel. Kuncz nem egyszerűen a kereskedelmi és váltójog, a társasági és szövetkezeti jog professzora volt, életműve a szó szoros értelmében véve mélyebb ennél: Kuncz Ödön a gazdasági magánjog örök életű oszlopa.

Nemrégiben egy másik jogtudós tiszteletére írt tanulmányunkban a „gazdasági jog, gazdasági magánjog” kifejezés tartalma fölött polemizáltunk. „A fogalomhasználat, de még inkább a gazdasági jog vagy gazdasági magánjog fogalmának meghatározására tett kísérletek arra mindenestre rámutatnak, hogy van a jognak olyan területe, mely a jogintézmények, a jogi fogalmak, legtágabban a jogviszonyok sajátos megközelítését, értékelését és kezelését (ha lehet: rendezését) igényli.”² Ilyenkor különösen fontos, hogy a csoportot alkotó elemek, az egyes területek összhangját felismerjük, és megértsük együttműködésüket. Olyan ez, mint a relatív szerkezetű jogviszonyon belüli, a másik alanyra való kötelező és elengedhetetlen odafigyelés. A precíz fogalomalkotás és a részletek kidolgozása helyett a feladat inkább a különböző, de egymással amúgy is kommunikáló, összeműködő egységek összhangjának feltérképezése, elfogadása.

E feladat elvégzéséhez – a Kuncz Ödön előtt tisztelgő tanulmány elkészítéséhez – a könnyebbik végén állunk hozzá. A szóban forgó jogszintér, melyben Kuncz mozgott, egyébként is teljességgel körülrajzolhatatlan, a téma szokásos lehatárolása emiatt aligha lehetséges. Hiszen nem egyszerűen több tudományterület áll egymás mellett, hanem a számos „részterület” egységbe olvadásának vagyunk tanúi. A gazdasági magánjog „a mennyiségi sokaság minőségileg mássá való átsűrítése” – ahogy Grosschmid Béni mondaná.

„A mai kor alapszínezete gazdasági. Az egész világot [...] túlnyomó részben gazdasági kérdések uralják. Ezért nélkülözhetetlen, hogy a gazdasági kérdésekben döntő és a gazdasági kérdéseket szabályozni hivatott jogászok állandó kontaktusban álljanak a közgazdákkal és üzemgazdákkal. Mert csak így alakulhat ki a gazdasági és társadalmi élet szükségleteit kellőképpen kielégíteni képes – gazdaságjog!”³ Néhány bekezdéssel később pedig levonja a következtetést: „Ha valamely gazdasági probléma lényegének és megoldási lehetőségeinek kérdésében eltérés jelentkezik a közgazda, az üzemgazda és a jogász álláspontja között, ennek oka rendszerint az, hogy mindegyik másban látja a lényegét és egyik sem gondol arra, hogy a különböző nézőpontok szintézisével könnyebbé válik a probléma megfelelő megoldása.”⁴

1 PETŐ Tibor: *Kuncz Ödön dr. egyetemi ny. r. tanár: A kereskedelmi és váltójog*, Polgári Jog, 1937/9, 545–546, 545.

2 LESZKOVEN László: *Gazdaság és magánjog – gazdasági magánjog*, Miskolci Jogi Szemle, 2017/2, 338–346.

3 KUNCZ Ödön: *Beköszöntő*, *Gazdasági Jog*, 1940/1, 1–4.

4 *Uo.*

Hogy a bíró megérthesse az esetet, beleélhesse magát abba és ítélkezési feladatát elvégezhesse – írja Vladár Gábor –, nem elegendő a konkrét eset perbehozott körülményeit ismernie. Ismernie kell *általánosságban is azt az életviszonyt, amelyből az eset felmerült.* „Megtámadják példának okáért a részvénytársasági közgyűlés határozatát azon a címen, hogy titkolt tartalékokkal csökkentették a nyereséget; a bíró nem tudja megérteni a tényállást, ha nem ismeri a mérleg és a tartalékok szerepét a vállalatok életében. Vagy egy kartelszerződés érvényességét támadják meg azon az alapon, hogy a megállapodás a közönséget kizsákmányoló működést fejt ki – ezért tisztességtelen, jóerkölcsbe ütköző: jogellenes – a bíró nem tudja megérteni ezt az esetet sem, ha nem ismeri a kartelek életét, szerepét és jelentőségét a gazdasági életben.”⁵

2. Váltójog

„Váltójogi előadásaimat mindig ezzel kezdettem: A váltó olyan papiros, amit maguknak sosem szabad aláírni. Hagyjuk a váltóaláírást a kereskedőknek, mert a váltó az ő 'papírpénzüik', és nekik megvan a kellő tapasztalatuk ahhoz, hogy e töltött revolverrel óvatosan bánjanak.”⁶

Grosschmid Béni a kötelmi szakjogi felelősség kapcsán foglalkozott a váltókötelemmel. [A váltójog] „... kicsi kis zuga a kötelmi jognak. És mégis nagy a világa, ha nézzük a sűrű veleélést, apróra betűzött szabálysorát, sokban sajátos jogi eszmemenetét.”⁷ „A pénznek országa külön virágos-kert, amelyben a bokréta-kötésnek (obligációba fűzésnek) rendes szabályai módosulnak.”⁸ Kuncz Ödön természetesen tisztán látta, hogy a váltó a pénzkötelmek jogának különleges kötelmi jog intézménye, mely nem csupán a kötelmi jog, hanem a gazdaság, az üzleti élet jelensége is egyben. Ebből fakad, ide vezethető vissza a váltó majd' minden jogi „különcsége” is.

Itt van mindjárt a váltókötelem sokat emlegetett „jogcímentessége”. Az alapügylettől való elszakadás, eltávolodás a váltó egyik legnagyobb és egyben legszebb rejtélye. „Hogyan lehet, hogy tartozik és mégsem tartozik...” – merengett a kérdés felett a tőle megszokott módon Grosschmid Béni is. A válasz: a váltó azért kötelez, mert a kötelmi tartozás váltóba van foglalva – *a váltó maga a jogcím, és fordítva: maga a váltó a jogcím*, szokás így is mondani. Ez a tétel Kuncz Ödön tolmácsolásában a következőképpen hangzott: „a követelést maga a váltó teljesen körülírja – a követelés tartalma nem szorul egyéb kiegészítésre”. E „töltött revolver” – emlékezzünk Kuncz hasonlatára – kiméretlenül szigorú jogi eszköz a hitelező kezében. „A váltóhitelező követelésének megalapításához a közvetlen

5 VLADÁR GÁBOR: *Milyen legyen a jog tanítása az egyetemen az igazságszolgáltatás szempontjából?*, Magyar Jogi Szemle, 1937/2, 56.

6 KUNCZ ÖDÖN: *Életem*, ELTE Eötvös Kiadó Budapest, 2017, 384.

7 GROSSCHMID BÉNI: *Fejezetek kötelmi jogunk köréből. Második kötet, Második rész*, Budapest, Grill Károly Könyvkiadóvállalata, 1933, 961. Bár a sűrű veleélés a XXI. századra megirritult, a váltójog az anyagi értékpapírjog mellőzhetetlen építőköveit szolgáltatja. Így különösen a nyomdai úton előállított, névre szóló értékpapírok átruházása főszabályként forgatmány útján megy végbe, melynek szabályait részletesen a váltójog dolgozta ki: vitás esetek eldöntése érdekében a kereskedelmi jog gazdag jogi irodalma, Kuncz Ödön munkáit is ideértve, továbbra is a joggyakorlat segítségére siethet.

8 GROSSCHMID BÉNI: *Fejezetek kötelmi jogunk köréből. Második kötet, Első rész*, Budapest, Grill Károly Könyvkiadóvállalata, 1933, 244.

adóssal szemben is prima facie – első ránézésre – elég maga a váltó, az alapügyletből meríthető kifogásokat pedig a kötelezettnek kell felhozni és bizonyítani.”⁹ A váltó ugyanakkor annyira azért nem absztrakt, hogy soha ne lehessen visszamenni gazdasági háttérre, indítókot szolgáltató alapügyletre. Az egyensúlyt megtalálni nem mindig egyszerű: elvont kötelezés és anyagi igazságosság harcában talán nincs százszázalékos győzelem.

Egy konkrét ügyben fejtette ki pl. a Legfelsőbb Bíróság, hogy a bírói gyakorlatnak figyelemmel kell lennie a váltó forgalomképességének megőrzésére, de arra is, hogy a váltó absztrakt jellege nem indokolhatja tartozatlan fizetés kikényszerítését. A pénzpapírok prototípusának tekinthető váltó esetében a Ptk 6:567. § szabályával („kifogáskorlátozás”) együtt kell alkalmazni a forgatmányi úton jogszerűen és jóhiszeműen követelést szerző személy jogaira vonatkozó szabályokat is.¹⁰ A váltókötelelem elvontsága azonban ettől eltekintve sem teljesen korlátlan. Olyan esetekben ugyanis, amikor az alapügy jogosultja és kötelezettje kerül szembe egymással a váltójogviszonyban, a bíróság bizonyos feltételek esetében vizsgálhatja a mögöttes ügyletet annak érdekében, hogy tartozatlan fizetés ne történjék pusztán a váltóval történő fizetés miatt. Ehhez azonban szükséges, hogy a kötelezett legalábbis valószínűsítse olyan alapügylet meglétét, amelyből eredően a felperessel szemben olyan ellenkövetelése áll fenn, amely alkalmas a váltóval szemben annak kifogás útján történő érvényesítésére.¹¹

A valóban sajátos váltójogi gondolatvilág aztán okoz is „zavart az erőben”. A „bokréta-kötésnek” a megszokottól nagyon is eltérő praktikai teszik ki ugyanis az apróra betűzött szabálysor nagy részét. A váltóba foglalt pénzkötelemeire kiváltképpen igaz, hogy elsősorban a saját szabályai alatt áll, és csak másodsorban határozzák meg a fajlagos kötelemekeket rendező szabályok.

Kuncz Ödön fent idézett jó szándékú figyelmeztetése egyébiránt ma is időszerű. A kolozsvári jogászprofesszor nagyon jól tudta, hogy nem csak a medve nem játék – a váltó sem az. Úgy tartotta helyesnek, hogy a váltó érvényesítését célzó – tehát ebben az értelemben alaki, eljárási – *váltószigor* szerinte csak a kereskedőkkel, a professzionális váltóadósokkal szemben alkalmazható.

3. Gazdaság és jog – gazdasági jog. Erkölcsi alapon nyugvó életértékelés

Kuncz Ödönt erős etikai bázison nyugvó, a gazdasági életet szem előtt tartó értékérzékenység jellemezte. Egyik írásában pl. a következőképpen nyilatkozott: „*a gazdasági problémákat megoldani, a nagy tömegeknek a létért folytatott véresen komoly küzdelmét a helyes irányba terelni egyszerű eszélyességgel (spekulációval, organizációval és kalkulációval) nem lehet. Itt is múlhatatlanul szükség van az erkölcs magasba röpítő szárnyalására. S hogy*

9 KUNCZ Ödön: *A magyar kereskedelmi és váltójog vázlata II. rész: A kereskedelmi ügyletek*, Grill Károly Könyvkiadóvállalata Budapest, 1922, 169.

10 Lásd a váltójogi szabályokról szóló 2017. évi CLXXXV. törvény (Váltótörvény) 17. § rendelkezését.

11 Legfelsőbb Bíróság Gf. I. 31.919/1991, BH1992. 777.

az erkölcsi törvény kategórikus imperativusza a legmagasabb fokú gazdasági küzdelem hevében is jótékonyan érvényesüljön – ennek biztosítása a részvényjogász legnehezebb, de egyben legnemesebb feladata.”¹² De tovább is lépett, amikor a részvénytársasági reform kapcsán az alábbiakat vetette papírra. „Ha áttanulmányozzuk az utóbbi időkben megvalósított reformokat és napvilágot látott törvényjavaslatokat, hamarosan rájövünk arra, hogy az átfogó, hosszú időre szóló reform nem is lehet más, mint az erkölcsi normák konkrétizálódása. S a kodifikátor feladata csupán abból áll, hogy e konkrétizálódás módjait és eszközeit a kellő gyakorlati érzékkel megválogassa. E feladatot megoldani azonban csak akkor tudja, ha tisztán látja a részvénytársaság lényegét és mai hivatását.”¹³ Ezek a megállapítások azért is bírnak különös jelentőséggel, mert a szerző a gazdasági jogot soha nem légből kapott fogalomként használja, hanem ellenkezőleg: tudatosan szán annak átfogóan érthető, széles tartalmat, mely átkarolja a gazdasági életet érintő egész határvilágot. Így ebben a szemléletben helyet kapnak a tételes jogi rendelkezések mellett a közgazdaságtani elemzések, kitekintések éppúgy, mint a szociológiai megközelítés. Megközelítései ebben az értelemben véve formabontók, hiszen nem mindig követik a „hagyományos” tárgyalási módokat, ellenben a jogintézmények – pl. részvény és részvénytársaság, biztosítás, értékpapír és tőkepiac stb. – ismertetése során rámutatnak ezek háttérére: a gazdasági élet összefüggéseire, és ami fontosabb, e „jogi-gazdasági háttország” emberi jellemzőkön, az *emberségen* nyugvó alapjaira.

A részvényjog körében kifejtett gondolatait általános érvénnyel – a jogalkotásra vonatkoztatva – is megfogalmazta. „Helytelen az a jogszabály, amely megsérti az erkölcsi elveket.”¹⁴ Ez egyértelmű iránymutatás és elvárás. Más alkalommal is rögzítette, hogy „a helyes jog az erkölccsel sohasem ütközhetik össze. Ebből következik, hogy a kereskedelmi jog nem sürítheti jogszabállyá a kereskedelmi életnek azt a konvencióját, amely ellentétben áll az uralkodó erkölcsi felfogással, és a kereskedelmi jogban is teljes mértékben érvényesül a magánjognak az az általános szabálya, hogy az erkölcsstelen ügylet semmis.”¹⁵ Leszögezte: „ami jogilag helyes, az nem lehet gazdaságilag sem helytelen [...] az elméletnek és a gyakorlatnak mindig fedniök kell egymást... És ha azt tapasztaljuk, hogy más az elmélet és más a gyakorlat, akkor ennek oka csak kettő lehet: vagy rossz az elmélet, vagy tökéletlen a gyakorlat!”¹⁶ Az idézett gondolat Kuncz gazdasági jogról vallott felfogását tükröző hitvallásként is felfogható.

A gazdasági magánjog szabályozása azért is nehéz kérdés, igazi kemény dió, mert elmélet és gyakorlat nem egyszerűen egymás mellett élnek, hanem igen intenzíven fejlesztik is egymást: kölcsönösen oda-vissza hatnak, egyik a másikra. Beck Salamon írta a *Kötelemvalóulás* címet viselő nagyszerű tanulmányában a következőket: „a gyakorlati élet érdekeinek hangoztatásából indultunk ki és a tisztán elméletinek tekintett jogpolitikai és gyakorlatinak vélt tételes jogi fejtegetések után a záró akkord újból a gazdasági érdek szolgálataiba torkollik be. Ma már megszoktuk, hogy az egyes részletkérdések mikénti szabályozásánál

12 KUNCZ ÖDÖN: *A részvényjogi reform erkölcsi elvei = Küzdelem a gazdasági jogért. Dr. Kuncz Ödön összegyűjtött kisebb dolgozatai. II. kötet*, Királyi Magyar Egyetemi Nyomda, Budapest, 1941, 383.

13 *Uo.*, 721.

14 KUNCZ: *Életem*, i. m., 548.

15 KUNCZ ÖDÖN: *A magyar kereskedelmi és váltójog tankönyve*, Grill Károly Könyvkiadóvállalata, Budapest, 1938, 7–8.

16 KUNCZ: *Beköszöntő*, i. m., 1.

a gazdasági érdekek célszerűsége az irányadó.” Majd így folytatja a szerző: „A jövődő fejlődésmentől azt várjuk, hogy a gazdasági érdekek eseti szolgálatát a gazdasági érdekek rendszeri domináló ereje váltsa fel. A jog véredényeiben a vérré vált gazdasági érdekek a szervezet minden pontjára vigyék el lüktető erejüket.”¹⁷

Korábban említett ünnepi tanulmányunkban – melyben Prugberger Tamást köszöntöttük – a gazdasági magánjogot alkotó elemek egymásra hatása, de még inkább a gazdasági jog „önfejlesztés iránti igénye” kapcsán a következőket írtuk. *„Az anyagi magánjog, polgári anyagi jog szempontjából is figyelemre méltó folyamat, ahogyan a gazdasági élet kidolgozza a maga fogalmait, ideértve azt is, amikor több fogalom és intézmény összekapcsolásával és konstrukcióba szövésével találkozunk. Erre az üzleti, gazdasági életnek más okok mellett azért van szüksége, mert gyorsabban termelődnek, állnak elő azok az igények, melyeket szolgálni és kielégíteni kíván, mint ahogyan a jogalkotás a szabályt megteremthetné [...] Az üzleti élet ezért a maga jellemzően szerződési konstrukcióit, jogi megoldásait az adott rendelkezésre álló elemekből kénytelen összeszedni [...] vagy vállalja, hogy egészen új megoldással áll elő, számolva ennek bizonytalan megítélésével. Mindkét útnak – helyütt nem térünk ki rá – nyilvánvalóan megvan a maga előnye és hátránya.”¹⁸*

Az elmélet és gyakorlat, a „belső erőmozgások” kiegyensúlyozásának – vagy még inkább: helyes mederben tartásának – egyik lehetséges eszközét az *alapelvek* szolgáltatják. Mégpedig a klasszikus magánjogban és a kereskedelmi jogban egyaránt, még ha ezek az alapelvek e két területen nem is teljesen ugyanazok. Nagyon sokszor *le kell szállni arra az alapra, melyre a törvény maga is építve van*, írta Grosschmid a *Fejezetekben* a kötelelem jogalkata, ezen belül is a szolgáltatás tárgyi kiterjedésének kérdése körül elmélkedve. Szladits Károly az *alapeszmék, vezérmotívumok* meghatározó szerepét hangsúlyozta. A téma körül hosszan elidőzhetnénk, félő azonban, hogy messzire kanyarodnánk. Egyik szál ugyanis hozza-húzza maga után a másikat. Ugyanakkor már az eddig kifejtettek alapján is leszögezhető, hogy Kuncz Ödön egy erőteljes erkölcsi bázison kiépülő, az alapelvek jelentőségét hangsúlyozó jogszemlélet híve volt, amit alátámaszt számos, a tisztességes üzleti magatartás követelményével kapcsolatban megfogalmazott gondolata.

4. Az üzleti tisztesség általános követelménye

Kuncz Ödön álláspontja szerint az erkölcsileg elfogadottat és az erkölcstelent elválasztó vonalnak *„a tisztességes kereskedőnek hasonló helyzetben követett magatartását kell venni (az ú. n. üzleti tisztességet, amely nem más, mint a kereskedelemmel foglalkozó erkölcsös ember pozitív életelve)”*.¹⁹ A klasszikus magánjogi, polgári jogi szemlélet és a kereskedelmi, gazdasági, üzleti jogi felfogás nem is áll olyan messze egymástól: igazolva, hogy a kereskedelmi jog a lényegét nézve nem más, mint specializált – üzleti életre

17 BECK Salamon: *Kötelemvalóság*, A Pesti Lloyd-Társulat Nyomdája, Budapest, 1927, 60.

18 LESZKOVEN: *i. m.*

19 KUNCZ: *A magyar...*, *i. m.*, 169. Ugyanitt figyelmeztet a generálklauzulák nem megfelelő használata következtében előállható veszélyekre is.

kifaragott – magánjog.²⁰ A kereskedő tisztességessége versenytársaival és a fogyasztókkal szemben tanúsított magatartásán egyaránt múlik. Ezért sem véletlen, hogy a helyes, követendő magatartást megkövetelő szabályok a fogyasztókkal szembeni jogviszonyokban és a versenytársak egymással szemben tanúsítandó magatartását rendező jogi normák terén egyaránt a tisztességességet írják elő mértékként. Ez akkor is így van, ha a speciális életviszony irányított – specializált – figyelmet követel: a tisztességtelen verseny-cselekményeket tilalmazó versenyjogi „generális clausula” mértéknek értelemszerűen nem a túlságosan általános és szétfolyó „jóerkölcsöt”, hanem az „üzleti tisztességet” kell alapul venni. Ez arra utasítja a bíróságot – állapította meg Kuncz –, hogy a tisztességes vállalkozók eljárását és magatartását vegye irányadónak.²¹ A magánjog általános szabályaként érvényesül az erkölcstelen ügylet tilalma, és erre az elvre rezonál a versenyjogi szabályozás is. Ma is elfogadott, hogy „a tisztességesség kifejezetten erkölcsi töltetű jogi kategória és az európai versenyjogban különösen nagy jelentősége van”.²²

Kuncz Ödönt kifejezetten modern, haladó szemlélet jellemezte. Gondolatvilága teljes mértékben egybecseng azzal a Staudnak tulajdonított megállapítással, mely szerint „az élet a prius, és a jogszabályt az élet részére kell alkotni, hogy általa gyarapodhasson...” E kijelentést Kuncz a következőképpen erősíti meg önéletrajzi írásában: „a gazdasági jog problémái nem az íróasztalon vagy a könyvekből bontakoznak ki, hanem az élet érintésével toppannak elénk”.²³ A fejlődés, a tapasztalatok nyomán levonható jobbító szándékú beavatkozás híve volt. A részvénytársasági jogot érintő egyik, korábban már említett tanulmányában a következőket írta: „az erkölcsi rend alaptörvénye az igazság – márpedig az igazság nem tűrheti, hogy a részvényjog akkor is változatlan maradjon, ha maga a szabályozott intézmény már átalakult. Ha a jogszabály mumizálódik – vagyis papíron marad –, akkor a jogintézmény lényegében kisiklik az erkölcsi elvek uralma alatt álló jogszabályok alól – ez pedig azt is jelenti, hogy a jogi reformot az erkölcsi elv egyenesen meg is követeli.”²⁴ Az életnek az írott jogtól való eltávolodása esetén – hangsúlyozta – parancsolóan szükségessé válik a beavatkozás.²⁵ Egyébként mindez a jognak általában véve is sajátossága: a jogi norma tényleges követettsége hiányában értelmét veszíti. A gazdasági jogra kiváltképpen igaz,

20 „A kereskedelmi jog lényegileg forgalmi jog. A vagyoni jog csipkeszerű kifinomodása, amely a magánjogtól abban különbözik, amiben az intenzíven és tervszerűen folytatott gazdálkodás az egyszerű magánélet viszonyaitól.” KUNCZ ÖDÖN: *Bevezetés a jogtudományba*, Danubia, Pécs–Budapest, 1924, 109.

21 KUNCZ ÖDÖN: *Háború utáni kereskedelmi jogunk vezető eszméi = Emlékkönyv Kolosváry Bálint dr. Jogtanári működésének negyvenedik évfordulójára*, Grill Károly Könyvkiadóvállalata, Budapest, 1939, 276. Kuncz Ödön szerint a tisztességes kereskedőt az jellemzi, hogy „nemcsak hasznot, hanem becsületet is akar szerezni. Aki a maga foglalkozásában éppúgy aláveti magát az erkölcs parancsainak, mint bármely más tisztességes ember, és ezzel kialakítja élő valósággá kereskedelmi erkölcsöt: az üzleti tisztességet.” KUNCZ ÖDÖN: *Üzleti tisztesség = Küzdelem a gazdasági jogért. Dr. Kuncz Ödön összegyűjtött kisebb dolgozatai*, II, Királyi Magyar Egyetemi Nyomda, Budapest, 1941, 625.

22 *Kommentár a tisztességtelen piaci magatartás tilalmáról szóló 1996. évi LVII. Törvényhez*, Gazdasági Versenyhivatal, Budapest, 2014, 34.

23 KUNCZ: *Életem*, i. m., 383.

24 KUNCZ: *A részvényjogi...*, i. m., 728.

25 Kuncz Ödön: *A részvénytársaság szervezeti reformjának irányelvei = Emlékkönyv Szladits Károly tanári működésének harmincadik évfordulójára*, Grill Károly Könyvkiadóvállalata, Budapest, 1938, 503.

hogy „normái, szabályai nem maradhatnak papiroson”, hiszen azt a köztudat, a belátás és a közmeggyőződés élteti, mindezek hiányában a jog *csendes kímülésének* lehetünk tanúi. Ha a közvélemény – írta – valamely jogszabálytól elfordul, mert azt igazságtalannak, helytelennek, végrehajthatatlannak tartja, annak sorsa meg is van pecsételve, a reform pedig elengedhetetlenné válik.²⁶ Ezek után nem lehet meglepő, hogy írásaiban rendszeresen felemelte a szavát olyan gazdasági magánjogi szabályok megalkotása érdekében, amelyek a társaságok – részvénytársaság és korlátolt felelősségű társaság – tisztességes működését biztosítják.

5. „Vázában egy csokor virág...”

A legalapvetőbb elvárásokat és követelményeket a magánjogi viszonyokban vitán felül az alapelvek fejezik ki. Ezek az általánosan megfogalmazott iránymutató szabályok hozzábe a kódexen belülré (!) a társadalom által megfogalmazott, elfogadott és követendőnek tartott magatartási minimumszabályokat. Azokat a standardokat, amelyekhez – a speciális életviszony szabta finomított, pontosított szabályrendszerre figyelemmel – végső soron minden jogalanyunk végsőkéig tartania kell magát. Ami alá nem lehet süllyedni. Mindegy, hogy általános, polgári jogi jogviszonyról, a fogyasztókkal szemben tanúsítandó magatartásról vagy a versenyjog által szabályozott jogviszonyról beszélünk. *A tisztességes magatartás alapvető követelménye: az erkölcsellenes vagy tisztességtelennek minősített cselekmény jogellenes, a jog részéről támogatásra nem számíthat.* Ezeknek az általános elveknek a jogviszonyok széles körét kell lefedniük – sőt, teljesen, mintegy hézagmentesen át kell fogniuk –, ezért is a szabályozás legszerencsésebben generális klauzulák segítségével valósítható meg. A generális klauzula – írta Kuncz – „*az a biztonsági szelep, amely módot ad a bírónak arra, hogy a kifejezetten felsorolt tényálladékok alá nem szubszumálható deloyalitást is kellő alappal megtorlásban részesíthesse, tehát minden elképzelhető deloyalitással szemben mozgásba hozhassa az igazságszolgáltatás gépezetét.*”²⁷ Ugyanebben az írásában a jogellenes magatartásokat tilalmazó tényállásokat és a generális klauzulát a következőképpen jellemzi: „*A tisztességtelen verseny ellen alkotott törvényeknek legérdekesebb specifikuma éppen abban áll, hogy beszélnek a reklámszédelgésről, a bitorlás és utánzásról, a hírnév és hitelrontásról, a hólabdaszerződésről, a titokelárulásról, az üzleti vesztegetésről, a jótalanul rendezett végeladásokról és árverésekről és amikor mindezt a szép tényálladékok csokorba kötötték, belerakják a csokrot egy hatalmas vázába, amelyet úgy hívnak, hogy 'generális klauzula.'*”²⁸ Erre a biztonsági szelepre akkor is szükség van, ha a generális klauzula szubszidiaritását hangsúlyozzuk. A jogszabályoknak készen kell lenniük arra, hogy a

26 KUNCZ: *Bevezetés...*, i. m., 7. és köv.

27 KUNCZ Ödön: *A tisztességtelen verseny problémája*, Kereskedelmi Jog, 1921/11–12, 85. Lényegében ugyanígy fogalmaz a Tptv. kommentárja is, amikor a generálklauzula – Tptv. 2. § – jelentőségét joghézagkitöltő, mögöttes jellegű szabály szerepében ragadja meg, melynek célja, hogy a tisztességtelen üzleti tevékenység akkor se maradjon versenyjogi jogkövetkezmény nélkül, ha nem esik az egyes nevesített tényállások hatálya alá. *Uo.*, 57.

28 *Uo.*

mindennapi életben előforduló jogi problémákat, érdek-összeütközéseket kezeljék akkor is, ha az előálló konfliktusra még nincsen kész és nyomban elővehető konkrét tényállás. Az eddig tételesen nem szabályozott konfliktus elrendezése csak a jog tartós, biztonságos tételeinek figyelembevételével lehetséges. A kitöltetlen jogi normák – e nyitott tényállások – éppen ezért az állandóság és a gyorsan változó világhoz való alkalmazkodás eszközei és garanciái is egyben, melyek a jogértelmezést és a jogalkalmazást úgymond régi, de nem poros elvekkel egészen modern területeken is hatékonyan képesek kisegíteni. Újlaki László meglepően pontos megállapítása szerint: „[b]ár a társadalom fejlődése kapcsán folyton újabb és újabb területeken jelennek meg polgári jogi jogvédelmet (is) igénylő jogi érdekek (környezetvédelem, fogyasztóvédelem, szervátültetés, mesterséges megtermékenyítés, informatika stb.), és az ezeket szabályozó jogszabályok is szögeznek le alapelvi szintű rendelkezéseket, rugalmas szövegezésük folytán a Ptk. Bevezető rendelkezései ezekre nézve is igen jól alkalmazhatók.”²⁹ A keretszabályoknak ezt a kétségsbe nem vonható előnyét a hatályos jog is hangsúlyozza. „A generálklauzula alkalmazása révén nem állhat elő olyan helyzet, hogy a jogi szabályozás lemaradna a technológiai fejlődés, a folyamatosan kibontakozó új marketing-módszerek, a szabályozás megkerülésére irányuló kereskedelmi gyakorlatok mögött.”³⁰ A most említett Fttv. indokolás egyébként azt is rögzíti, hogy a generálklauzulák alkalmazása az ún. feketelistás tényállások esetében is elvezetne a tisztességtelenség megállapításához, azonban ez a szabályozás megkönnyíti a jogalkalmazó szervek munkáját azzal, hogy mentesít az egyébként mérlegelendő körülmények (pl. átlagfogyasztó tranzakciós döntésének befolyásolása) vizsgálatá alól.

6. Zárógondolatok – Grosschmid Béni és Kuncz Ödön

Kuncz Ödön egy helyen azt írta, hogy – finoman fogalmazva – nehezen boldogult Grosschmid Béni monumentális művével, a *Fejezetekkel*: nem tudta megemészteni a körülményes megfogalmazást, az általa nehézkesnek tartott stílust. Megpróbálta Grosschmidot olvasni, de nem járt sikerrel, talán ezért – írta önmagáról – *nem lett jó magánjogász belőle*.

Ebben azonban Kuncznak nincs igaza: igenis kiváló magánjogász lett belőle, akinek gondolatai megállják a helyüket a klasszikus magánjog terén is. Ő is vallotta, hogy a jog legfőbb támasza az emberi lélekben gyökerező igazságérzet, és úgy alkotott, hogy ezt a jogérzetet felkeltse és szeretettel nevelje. Ebben a küldetésben Kuncz nem maradt el Grosschmid mögött, mindkét géniusz a maga harcát a saját eszközeivel küzdötte végig. A kereskedelmi jogi fogódzókat elméletben és gyakorlatban egyaránt ugyanazon a mély és biztonságos talajon kereste és találta meg, mint Grosschmid: mondhatjuk, hogy mindketten ugyanonnan merítettek és *ugyanarra az alapra szálltak le: amelyre maga a törvény is építve van...*

29 ÚJLAKI László: *A generálklauzulák jelentősége a magyar polgári jogi bírósági gyakorlatban*, Jogtudományi Közlöny, 1988/1, 1–7.

30 A fogyasztókkal szembeni tisztességtelen magatartás tilalmáról szóló 2008. évi XLVII. törvény indokolása.

Kuncz Ödön időszerűsége a XXI. században sem lehet kétséges. A háború utáni nehéz időkben írta: a beteg, sérült világ rendkívüli, kivételes jogszabályokat produkál, melyek sok szempontból elkerülhetetlenek. De felhívta a figyelmet arra is, hogy *ilyen időkben sem lehet nélkülözni, pláne elfelejteni a fegyelmezett és alaposan képzett jogászi gondolkodást.*¹

¹ KUNCZ: *Háború utáni...*, i. m., 283.